

Idrijsko-loške rudarske korenine

Blaznikov večer in odprtje filatelistične razstave

Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka in Muzejsko društvo Škofja Loka sta pripravila, v sodelovanju s Filatelističnim društvom Idrija in Muzejskim društvom Idrija, skupno srečanje z Blaznikovim večerom in filatelistično razstavo, in sicer na temo *520-letnice rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko*. Srečanja in odprtja filatelistične razstave v Sokolskem domu v Škofji Loki, 24. maja 2010, so se udeležili tako člani obeh muzejskih in filatelističnih društev kakor nekateri vidni nekdanji delavci in zunanji sodelavci Rudnika urana Žirovski vrh, v ustanavljanju (RUŽV). Med njimi so bili Peter Dolenc, sedanji direktor Rudnika Žirovski vrh (RŽV), javnega podjetja za zapiranje rudnika urana, mag. Franc Avberšek, bivši direktor RŽV in minister za energetiko, dr. Uroš Bajželj, univerzitetni profesor, bivši glavni tehnični vodja idrijske jame in zunanji sodelavec RUŽV, Marko Vraničar, bivši minister za energetiko, Andrej Pisk, bivši tehnični vodja jame in republiški rudarski inšpektor, Alojzij Pavel Florjančič, bivši vodja oddelka za geologijo in geofiziko, Jurij Bernik, bivši samostojni geološki raziskovalec, Boris Likar, še aktivni član uprave RŽV, Ciril Alič, bivši vzdrževalec hidravličnih vrtalnih garnitur, in Stane Šopar, bivši poslovodja vzdrževanja. Srečanje je odprl predsednik Muzejskega društva Škofja Loka mag. Aleksander Igličar, navzoče sta pozdravila podžupanja Občine Škofja Loka mag. Mirjam Jan Blažič in dekan Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani dr. Jakob Likar, nekdanji strokovni sodelavec idrijskega in žirovskega rudnika.

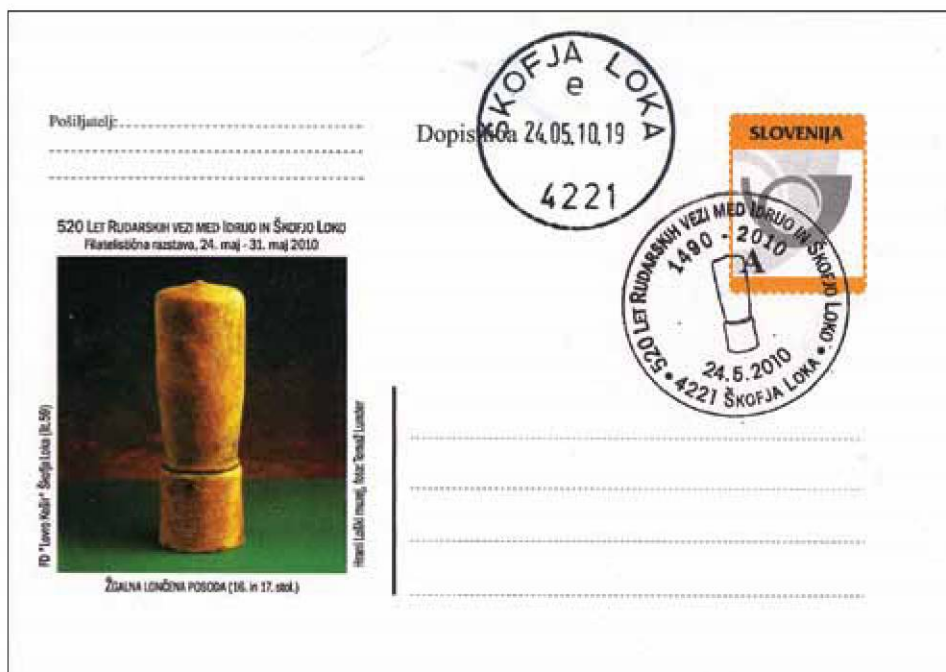
V prvem delu sta vezi predstavila Ivica Kavčič, predsednica Muzejskega društva Idrija in avtorica knjige *Živo srebro – zgodovina idrijskega žgalništva*, in mag. Srečko Beričič, član loškega muzejskega društva, s poudarkom na rudarjenju v Žirovskem vrhu.

V drugem delu večera sta se predstavila Niko Jereb, bivši dolgoletni predsednik idrijskega filatelističnega društva, s svojim eksponatom *Minerali in rudarstvo*, in mag. Srečko Beričič, predsednik loškega filatelističnega društva, z eksponatom *Rudarji, Srečno! in Spomini na Rudnik urana Žirovski vrh*. Slednjemu

je Igor Pirc, predsednik Filatelistične zveze Slovenije, izročil *srebrno odličje Lovrenca Koširja* za vsestranski, dolgoletni prispevek na področju filatelije. Filatelistični društvi iz Idrije in Škofje Loke sodita v sam vrh Filatelistične zveze Slovenije, saj jima je ta podelila diplomi za društveno aktivnost za leti 2008 in 2009 – Ločanom za 1. in Idrijčanom za 3. mesto. Podžupan Občine Idrija, Bojan Režun, obenem tudi član uprave Rudnika živega srebra Idrija v zapiranju, je z željo, da se takšna pestra kulturna srečanja obeh občin še ponovijo, odprl filatelistično razstavo.

Ob ogledu filatelistične razstave so bili na izpostavljenem okencu Pošte Slovenije na voljo priložnostni poštni žig in dotiskane celine, na temo *520-letnice rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko* ter priložnostni poštni žig, pisemski ovitki in osebne poštne znamke, s temo *50 let rudarjenja na Žirovskem vrhu*.

Večer so popestrili sijajni pevci Škofjeloškega okteta, pod vodstvom Andreja Žagarja, ki so prvič, prav za ta večer, zapeli tudi dve rudarski pesmi.

Priložnostna dotiskana dopisnica (po fotografiji Tomaža Lundra), s poštnim žigom, ki jo je izdalo Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka, 24. maja 2010, ob 520-letnici rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko.

Slavnostni nagovor dekana Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani, izrednega prof. dr. Jakoba Likarja

Častitljiva 520. obletnica sodelovanja med Idrijo in Škofjo Loko daje poseben pečat rudarski stroki. Obe območji je po svoje zaznamovalo rudarstvo. Razvoj rudarske stroke na Slovenskem je v zadnjih petsto letih doživel vzpone in tudi padce, ki pa so vedno dodatno utrdili stanovsko zavest in povečali solidarnost ter tovariški odnos med montanisti. Čeprav je danes večina rudnikov kovin v Sloveniji zaprtih, je še vedno prisotna živa slika, ki na različne načine govori o rudarskem življenju in krajih, ki so se razvili ravno na osnovi rudarske proizvodnje.

Živo srebro in uran sta kemijska elementa, ki odstopata iz povprečja lastnosti drugih elementov, ki jih pridobivamo v zemeljski skorji. Zanimanje zanju, ne samo strokovne javnosti, se je v zgodovini močno spreminjalo. Zato bi bila danes dolgoročna negativna predvidevanja v povezavi z uporabnostjo živega srebra v prihodnosti težko opravičljiva. Delno se je to pokazalo pri uranu, ki je danes na svetovnem trgu zelo iskan, saj so sodobne, okolju sprejemljive tehnologije omogočile njegovo izrabo za pridobivanje električne energije v mnogih državah, kjer bo v naslednjih desetletjih temelj zanesljive oskrbe. Vsaka hitra in trenutno všečna odločitev ne prinese dolgoročnih kakovostnih rezultatov.

Slavnostni govornik izredni prof. dr. Jakob Likar, dekan Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani. (foto: Ema Igličar)

To je delno povezano tudi z delovanjem in nadaljnjim razvojem Naravoslovnotehniške fakultete univerze v Ljubljani, v kateri delujejo tudi trije t. i. montanistični oddelki: geologija, rudarstvo in geotehnologija ter metalurgija in materiali. Skupne korenine razvoja teh strok so v rudarstvu v tesni povezavi z neživo naravo. Ta povezanost, ki je izrazito prepoznavna v srednjeevropskem prostoru, ima prihodnost tudi v prihodnje, seveda ob upoštevanju razvoja bolj specialističnih področij znotraj posamezne stroke. Pri tem ne moremo mimo večkratnih teženj, ki so bile prisotne v Avstro-Ogrski monarhiji, da bi se ustanovila rudarska visoka šola, ki bi izobraževala rudarske strokovnjake za potrebe širšega območja, predvsem Balkana. To se je uresničilo v okviru ustanovitve Univerze v Ljubljani, leta 1919.

Razvoj montanističnega visokega šolstva na univerzitetni ravni je bil v preteklih 90. letih vedno vpet v mednarodno sodelovanje. Visoko kakovostni in v svetu priznani profesorji so prihajali v Ljubljano iz različni delov sveta,

zato je bil tudi nivo ugleda montanistike temu primeren; sedanji trendi mednarodnega sodelovanja to samo nadaljujejo.

Dovolite mi, da se iskreno zahvalim mag. Srečku Beričiču za povabilo na to pomembno srečanje, ki ni namenjeno samo obujanju bogate zgodovine, ampak je tudi priložnost za pogled v razvoj montanističnih strok.

Rudarske vezi med Idrijo in Škofjo Loko

Ob dekanovem nagovoru je prav, da se spomnimo tudi na starosto slovenskih rudarjev, univerzitetnega profesorja dr. Antona Homana (1895–1972) iz Škofje Loke, ki je vzgojil plejado montanistov za idrijski in žirovski rudnik.

Vezi med idrijskim rudnikom in Škofjo Loko so stare toliko, kot je staro odkritje živega srebra v Idriji (leta 1490), torej celih 520 let. Legenda pravi, da je kmet, ki je pri namakanju škafo nacedil samorodno živo srebro, tega nesel v Škofjo Loko. Na Poljanskem in Žirovskem so že takrat in vse do konca 19. stoletja kopali železovo rudo, v drugi polovici 19. stoletja so kopali in topili tudi bakrovo rudo. Topli vodni vreli v Kopačnici pri Hotavljah so v 17. in 18. stoletju nudili zdravilne kopeli obolelim idrijskim rudarjem.¹ Celo desetino je v cesarjevem imenu tu pobiral oskrbnik idrijskega gospostva, čeprav je ozemlje spadalo pod loško gospostvo. Kmet Topličar je bil desetine oproščen. Tudi znameniti naravoslovec Balthasar Hacquet (idrijski rudniški zdravnik in kirurg od 1766 do 1773) je v vodi našel žveplene soli in menil, da je bila idrijskim rudarjem zares koristna za zdravljenje posledic zastrupitve z živim srebrom. Tudi lončene posode za žganje živosrebrne rude so v 16. in 17. stoletju prihajale z območja loškega gospostva. Poslovne, strokovne, stanovske in medčloveške vezi med obema rudarsko-metalurškima bazenomoma so bile nedvomno močne, saj je bila srednjeveška prometna pot, ki je vodila iz Škofje Loke skozi Poljansko dolino na Primorsko do Čedad in Vidma, pred izgradnjo južne železnice zelo pomembna.

Rudarjenje v Žirovskem vrhu

Vez med Rudnikom živega srebra Idrija (RŽS Idrija) in Rudnikom urana Žirovski vrh (RUŽV), v petdesetletni zgodovini raziskav, odpiranja, pridobivanja urana in zapiranja rudarskih del, je prav tako pomembna. Ob pričetku raziskovalnih del v Žirovskem vrhu (1960), ki jih je izvajal takratni *Institut za geološke raziskave in preiskave nuklearnih in drugih mineralnih surovin Beograd*, po domače »Beograjčani«, so se tudi idrijski rudarji vključili pri izdelavi raziskovalnih rovov in razkopov.² Kasneje so pričeli zaposlovati tudi domačine iz Poljanske

1 Pfeifer, *Zgodovina idrijskega zdravstva*, 1989, str. 23, in Kavčič, Janez Jelenec o idrijskem rudniku, str. 175–182.

2 Dolenc, Florjančič, Uranarji, str. 267–320.

doline in z idrijsko - cerkljanskega ter žirovskega območja, ki so ob delu pridobili ustrezno kvalifikacijo. Prva rudarska dela so bila izvedena v prvi polovici leta 1961 z odpiralnim rovom Pi (srb. istražni potkop), na koti 580 m, ki je povezoval rudni pojav, odkrit že s prvo strukturno vrtino B-1 pri Kašču.

Raziskovalni rovi so bili izdelani v minimalnem preseku širine 1,4–1,5 m in višine 1,8–2,0 m. Prevladovalo je ročno delo. Potrebne količine stisnjenega zraka za pogon ročnih vrtalnih kladiv in separatnih ventilatorjev za zračenje čela delovišča je proizvajal kompresor firme Ingersoll Rand, tip M52. Stroj je imel do zapiranja rudnika častno mesto v »parku veteranov«, pred nekdanjo jamsko upravno stavbo, kjer še vedno stoji (po zaslugi Cirila Aliča, skrbnega Poljanca iz Murav, le-ta ni bil odstranjen).

Priložnostni ovitek (po fotografiji B. E. F. I.), z osebno pošto znamko in poštnim žigom, ki ga je izdal Rudnik Žirovski vrh, v sodelovanju z loškimi filatelisti, 24. maja 2010, ob 50-letnici rudarjenja v Žirovskem vrhu.

Geološki zavod Ljubljana je pričel izvajati rudarsko raziskovalna dela v Žirovskem vrhu sredi leta 1967, z izdelavo spodnjega rova, na koti 430 m. Po odhodu »Beograjčanov«, sredi leta 1971, in sklenitvi pogodbe med Savskimi elektrarnami Ljubljana, kot pooblaščenim soinvestitorjem Jedrske elektrarne Krško (JE Krško), in Geološkim zavodom Ljubljana (GZL), leta 1972, je ta postal nosilec raziskav urana na področju Žirovskega vrha. V ta namen je bila konstituirana temeljna organizacija združenega dela RUŽV ali TOZD 3, ki je prevzel rudarje bivše beograjske ekipe. Povečali so preseke glavnih transportnih rogov na 12 m²

in uvedli prvo nakladalno lopato ter kamion na dizelski pogon v slovenskih rudnikih. Energetska strategija v tedanji Jugoslaviji je predvidela izgradnjo več jedrskih elektrarn. Izvršna sveta skupščine SR Slovenije in sabora SR Hrvatske sta leta 1970 sklenila sporazum o skupni graditvi dveh jedrskih elektrarn.

Za zagotovitev potrebne surovine za gorilne elemente in nemoteno obratovanje JE Krško naj bi pridobivali domačo uranovo rudo ter uranov koncentrat, t. i. rumeno pogačo. Tako so leta 1976 za potrebe investicijske izgradnje oblikovali Rudnik urana Žirovski vrh (RUŽV), v ustanavljanju, z upravnim sedežem v Škofji Loki, in novo vodstvo. Direktor je postal Franc Braniselj, priznani slovenski gospodarstvenik in bivši generalni direktor podjetja Loške tovarne hladilnikov Škofja Loka. Novi direktor je odločno zavrnil republiški predlog o združitvi RUŽV z Rudnikom živega srebra Idrija (RŽS Idrija), rekoč: »... *zakonska zveza dveh revnih se ne izplača*«.

V novi ekipi sta bila tudi dva sodelavca, ki sta leta 1977 prišla neposredno iz idrijskega rudnika: bivši vodja TOZD Jame s topilnico Srečko Beričič, ki je prevzel vodenje rudarskega oddelka, in bivši vodja jamomerstva Andrej Pisk, ki je spet prevzel jamomerstvo (kasneje vodja jamskega obrata) v RUŽV.

Iz Geološkega zavoda Ljubljana se je vključil še inženir na investicijah Matija Koželj (prav tako Idrijčan). Zaradi zahtevnosti investicijske izgradnje in izdelave jamske pridobivalne tehnologije so investicijsko skupino okrepili še zunanji sodelavci, med njimi Uroš Bajželj, takratni direktor Rudarskega instituta v Ljubljani, pred tem pa dolgoletni glavni tehnični vodja jame v idrijskem rudniku (kasneje univerzitetni profesor na montanistiki v Ljubljani). Prav v projektnih rešitvah so bile pomembne izkušnje in tehnologija pridobivanja v idrijskem rudniku. Rudnik urana Žirovski vrh se je postopoma razvijal v sodoben rudnik, tako glede pridobivanja uranove rude kakor varstva delavcev in okolja. Zaradi inovativnega in racionalnega pristopa pri načrtovanju izdelave odpiralnih, transportnih, rudarskih ter hkrati geoloških raziskovalnih objektov pri odpiranju jame RUŽV so sodelavci investicijske ekipe (Egon Lukacs, Matija Koželj in Anton Sedovšek) prejeli leta 1980 visoko priznanje, republiško Kidričevo nagrado.

V letu 1977 je idrijski rudnik začasno prekinil proizvodnjo živega srebra, zato so se nekateri rudarji zaposlili v RUŽV in pri GZL ter tako nadaljevali rudarjenje na Žirovskem vrhu. V 80. letih prejšnjega stoletja je tehnično vodenje rudarskih del pri

Nekdanja sodelavca (od leve proti desni) Peter Dolenc, direktor Rudnika Žirovski vrh, in mag. Srečko Beričič v pogovoru z Bojanom Režunom, podžupanom Občine Idrija. (foto: Marko Vraničar)

GZL in izdelavo izvedbenih rudarskih projektov vodil Ivan Podobnik, nekdanji direktor idrijskega rudnika. Po letu 1979, ko je RUŽV oblikoval svojo lastno izvajalsko ekipo, so delavci GZL postopoma prihajali v Rudnik urana Žirovski vrh in tako so se Idriječani začeli zaposlovati v RUŽV še v večjem številu. Do leta 1990 se je zaposlilo 64 delavcev iz idrijsko-cerkljanske občine, 17 od njih je bilo prej redno zaposlenih v idrijskem rudniku.³

Bližina idrijskega rudnika s svojimi objekti, opremo in izkušenimi kadri je ponujala ugodne možnosti sodelovanja s pogodbenimi deli:

- izvajanje kontrolnih meritev zaprašnosti,
- skladiščenje razstrelilnih sredstev za potrebe jamskega obrata RUŽV (od 1980 do 1987),
- izdelavo desetih slepih jaškov, s sodobno premično platformo firme Alimak, v skupni dolžini 490 m,
- izvajanje zahtevnih rudarsko-gradbenih del (skupaj z GZL) pri izdelavi glavnega transportnega rova P-11 s površine (s pričetkom leta 1980), do stacionaže 253 m, kjer so se leta 1982 srečali z ekipo RUŽV, ki je izdelala rov iz jamske strani.

Medsebojno sodelovanje strokovnjakov, ki so izhajali iz idrijskega rudnika, t. i. »kovačnice rudarskih kadrov«, je bilo pestro, čeprav so bili razpršeni po različnih podjetjih in institucijah. Združevalo jih je timsko strokovno delo pri izgradnji in zagonu RUŽV. Primeri takšnega skupnega dela so bili: izdelava rudarskega projekta za izkoriščanje uranove rude v nahajališču Žirovski vrh, izdelanega v letih 1981–1984 (odgovorni vodja projekta je bil Franc Likar iz RUDIS, inženiring Trbovlje, bivši vodja razvoja v RŽS Idrija), načrtovanje, izbor, nabava in zagon ustrezne opreme ter naprav za geološke raziskave in rudarska pridobivalna dela, razni rudarski izvedbeni projekti, izdelava jamskih objektov in izvajanje geoloških raziskovalnih del, kjer so »Idriječani« sodelovali v okviru RUŽV ali pri zunanjih izvajalcih, kot so bili RUDIS, inženiring Trbovlje, Geološki zavod Ljubljana, Rudarski institut Ljubljana, VTOZD Montanistika Ljubljana in Rudnik živega srebra Idrija. S formiranjem lastne izvajalske ekipe RUŽV, od leta 1979 dalje, se je povečala dinamika geoloških raziskav in zagotovil hitrejši napredek na odpiralnih jamskih objektih. Ekipa je bila usposobljena tudi za uspešno odkopavanje uranove rude.

3 Beričič, Florjančič, *Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom*, str. 11–20.

Zaključek

Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom so bile pomemben prispevek k vrhunskemu dosežku rudarske dejavnosti v slovenskem in takratnem jugoslovanskem prostoru. Z razvojem in uporabo visoko produktivne opreme z električnim oziroma dizelskim pogonom v tehnološkem procesu pridobivanja uranove rude so rudarski strokovnjaki v RUŽV omogočili humano (preprečevanje onesnaževanja zraka in varovanje zaposlenih) in ekonomsko uspešno rudarjenje (visoko produktivno, z majhnim številom zaposlenih).

Od poskusnega odkopavanja v RUŽV, ki se je pričelo julija 1982, do ustavitve pridobivanja rude in proizvodnje uranovega koncentrata, julija 1990, s sklepom vlade Republike Slovenije, je bilo iz vseh rudarskih del pridobljeno 3.307.000 ton izkopanine, od tega 633.000 ton uranove rude, proizvedeno 452 ton uranovega koncentrata (s pričetkom proizvodnje leta 1984), izdelano 60 km jamskih rogov, zaposlenih pa 483 delavcev.⁴

Leta 2002 se je pričelo in leta 2005 končalo trajno zapiranje jamskega obrata Rudnika Žirovski vrh. Sanacija odlagališča rudarske jalovine Jazbec se je začela v letu 2005, končala pa ob koncu leta 2008. Junija 2010 so dokončali tudi sanacijska dela na odlagališču hidrometalurške jalovine Boršt, ki so jih pričeli leta 2007.

Med investicijsko izgradnjo RUŽV je bila izvedena rekonstrukcija ceste Škofja Loka–Gorenja vas, medtem ko loška obvoznica zaradi neusklajenih lokalnih interesov ni bila zgrajena, zgrajen je bil tudi 20 kV daljnovod Žiri–Žirovski vrh.

Na prostoru nekdanjega predelovalnega obrata so v preteklih letih s sredstvi RŽV zgradili Gospodarsko cono Todraž, ki je po zaprtju rudnika omogočila odpiranje novih delovnih mest. RŽV (7 delavcev) pripravlja center za dolgoročno upravljanje in informiranje javnosti, ki bo obsegalo tekoče vzdrževanje saniranih objektov in nadzor nad vplivi na okolje.

LITERATURA:

Beričič, Srečko; Florjančič, Alojzij Pavel: Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom.

V: *Zbornik radova, VII. jugoslovanski simpozijum o podzemnoj eksploataciji.*

Rudarstvo juče, danas, sutra. Bled–Idrija, 1990, str. 11–20.

Dolenc, Peter in Florjančič, Alojzij Pavel: Uranarji. V: *Rudnik urana Žirovski vrh.* Radovljica : Didakta, 2000.

Kavčič, Janez: Janez Jelenec o idrijskem rudniku. V: *Ledinska kronika*, Ledine : Župnijski urad, 2009, str. 175–182.

Pfeifer, Jože: *Zgodovina idrijskega zdravstva* : zdravstveno in socialno varstvo idrijskih rudarjev v preteklih stoletjih. Idrija : Mestni muzej, 1989.

Zloženka: *Rudnik Žirovski vrh – sanacija objektov nekdanjega RUŽV*, Todraž : RŽV, 2009.

4 Iz zloženke: *Rudnik Žirovski vrh – sanacija objektov nekdanjega RUŽV*.